

## BERBERLERDEN DIŞ HEKİMLİĞİNE

NURAN YILDIRIM

Osmanlı tıbbının klasik döneminde; kan almak, diş çekmek, apse açmak, yara tedavisi, kırık çıkık sarmak gibi cerrahi müdahaleler cerrahlara aitti. Ustaçırak ilişkisiyle yetişen cerrahlar esnaf teşkilatına dâhildiler. XIX. yüzyıldan itibaren askerî hastanelerin ameliyathanelerinde tımarcı (pansumancı) olarak çalışanlardan yetenek ve becerisi görülenlere cerrahlık belgesi verilmeye başlandı. Bu belgeyle Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye başvuran cerrahlar, pratik bir sınava girerler, başaranlar "Küçük Cerrahlık Şehadetnâmesi" alırlardı. Bu şehadetnameyi alanlar dışarıda da dişçilik yaparlardı. Diğer taraftan berberler, sünnetçiler, kırık çıkıkçılar asıl meslekleri yanında diş de çekerlerdi. Sağlık işleriyle hiçbir ilgisi olmayan, nalbant ve demirci esnafından da diş çıkaranlar olurdu.

Ayrıca, diş ağrıları için ilaç satanlar, "diş çürüten kurtları" tozlarla, merhemlerle öldürmeyi vaat edenler, hacamat yapmak, sülük yapıştırmak ve şişe çekmekle diş ağrılarını yok edeceklerini iddia edenler de vardı. Sahaflık yapan Hacı Ömer Efendi, dükkânında ücret almadan diş ağrısı bağıladığını gazete ilanıyla duyurmuştu. Sünnetçi Hacı Süleyman Efendi ise *Sabah* gazetesine, diş çıkarmak için bir alet icat ettiğini bildiren bir ilan vermişti.

Diş çekmek özellikle berber esnafının işiydi. Diş çeken berberlerin çoğu Rumeli göçmenleriydi. Bunlar çektikleri dişleri tespih gibi iplere dizerek dükkânlarının görünecek bir yerine asarlardı. Meraklıları siyaha boyanmış bir tahta üzerinde çektikleri dişlerle adlarını ve dükkânlarının isimlerini yazıp çerçeveletirler ve bu çerçeveleri tabela olarak kullanırlardı.

1840 yılında sağlıkla ilgili işler yapan esnafa, bu meslekleri icra edebilecek bilgi ve beceriye sahip olup olmadıklarının anlaşılması için Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de sınava girme mecburiyeti getirildi.

Başarılı olanlara ruhsat verilecek, sınava girmeyenler bir hak iddia edemeyeceklerdi. Bundan sonra diş çekmek isteyen berberler imtihana girmeye başladı. 1851 Ağustos'unda İstanbul'a gelen Erzurumlu berber ustası Serkisoğlu Hacı İstefan, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de Cerrah İmtihanı Komisyonu tarafından imtihan edildi, maharetini kanıtladığından kendisine kan alma ve diş çıkarma izniyle, fesine buna dair nişan takma ruhsatı verildi. Fes nişanı diş çekmenin sembolü kabul edilen kerpetendi. Osmanlı coğrafyasında bir dişçinin veya bir diş tabibinin yanında çalışarak diş çekmeyi öğrenmiş olanlar, ustalarından bu işi öğrendiklerine dair bir şahadetname yani ehliyet belgesi alıp sınava girmek için Bâbiâli'ye başvurmaya başladılar. Sınava girmek üzere İstanbul'a gelmek için izin isteyenlerin, dişçilik sanatını nerede ve kimden öğrendiği, Türkçe bilip bilmediği soruluyor, gelen bilgilere göre kendilerine izin veriliyordu. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'de girdikleri pratik sınavı başaranlara *İkinci Sınıf*



1- XVI. yüzyılda İstanbul berberleri (İntizâmî)



2- XX. yüzyılın başlarında İstanbul'da seyyar berberler (Zonaro)

*Dişçilik İcazetnâmesi* veriliyordu.

Bu sınav gerektiğinde Fransızca ve Almanca olarak da yapılabiliyordu. İkinci sınıf dişçi Abdülmuttalib İbrahim Efendi (1901) ve Gregoire Haviaropulos ile oğlu Philippos Demostheny Haviaropulos (1907) bu şekilde icazetname almışlardı. İkinci sınıf dişçiler "Diş Tabibi" unvanını kullanamazlardı fakat Osmanlı ülkesinin her tarafında dişçilik sanatını icraya yetkileri vardı.

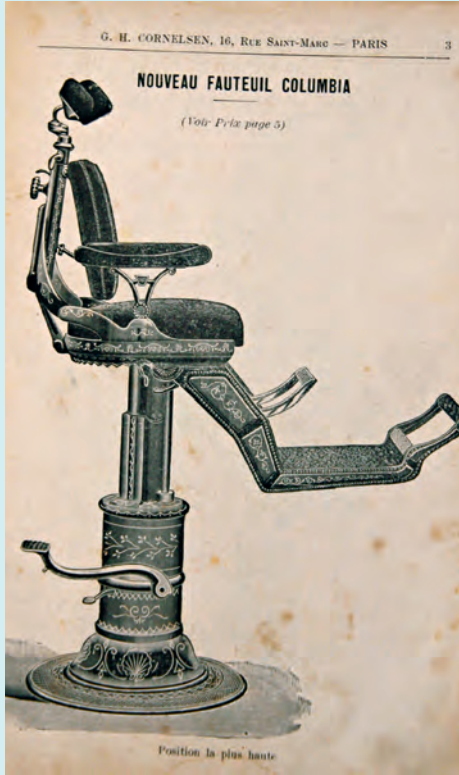
II. Abdülhamid devrinde ayrıca gezgin dişçiler İstanbul sokaklarında özellikle Çarşıkapı, Sultanahmet, Yenicami Kapısı, Galata Köprüsü, Beyazıt gibi kalabalık yerlerde açılır kapanır bir masa kurup diş macunları ve diş tozları satarlardı. Bu çenesi kuvvetli adamlar ağrıyan dişleri bazen kerpetenle, bazen mendille çekerlerdi. Ağrılı diş yerine sağlam dişi çekenler de olurdu. Kimileri küçük bir arabayla bütün İstanbul sokaklarını dolaşırdı. Mola verdiklerinde etraflarına toplanan kalabalıktan bir iki kişinin dişini parasız çekerek ne denli usta olduklarını kanıtladıktan sonra, çeyrek lirayı verip ağzını açanların çürük dişlerini ellerine verirdiler. Diş çekme karşılığında para almayıp diş tozu,

diş pastası gibi ürünler satanlar da vardı. 1886 Haziran'ında bir Yunanlı, köhne bir kira arabası ile İstanbul'da dolaşip halkın kalabalık olduğu yerlerde durup zil çalarak başına insan topluyor ve diş çekiyordu. II. Abdülhamid, bu Yunanlının sokak ortalarında diş çekmesinin men edilmesini ve onun gibi şarlatanlara rağbet edilmemesini emretmiş, Zabtıye Nazırı Kâmil Paşa da ertesi günü derhâl bu gibi şahısların ötede beride dolaşarak icra-yı sanat etmelerinin önlenmesini bütün zabıta memurlarına sıkıca tebliğ ve tembih etmişti.

Müslüman Osmanlı tebaa, hekimlik, cerrahlık, eczacılık gibi dişçiliğe de rağbet etmiyordu. Bu meslekler daha çok Osmanlı tebaasından Yahudiler ile Ermenilerin ve para kazanmak amacıyla İstanbul'a gelen yabancıların elindeydi. Yabancı ülkelerden diş hekimliği diploması alanlar, Osmanlı Devleti'nde çalışmak istediklerinde Tıbbiye'ye başvurup kolokyum sınavına girmek mecburiyetindeydiler. Ancak ondan sonra mesleklerini icra etmelerine izin veriliyordu. Yabancı diş hekimlerinin şöhreti yüksekti.

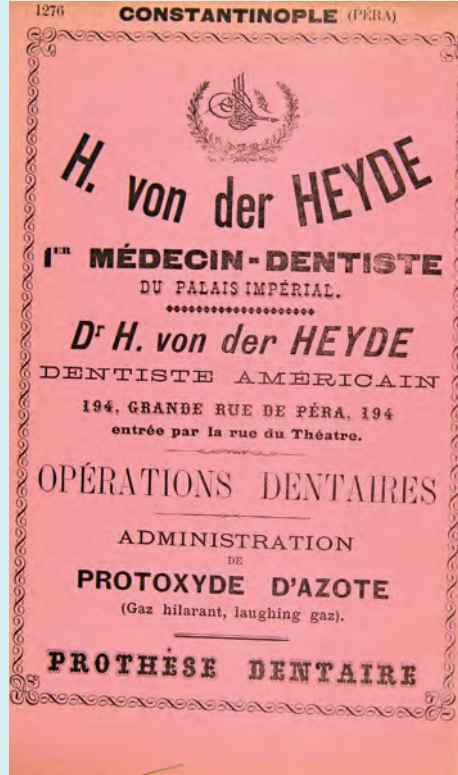
Bugünkü bilgilere göre payitaht İstanbul'unun ilk diplomalı dişçisi İtalyan Rafael Kazoli'dir (1820). İngiliz Diş Tabibi Mösyö Sport, bir doktor arkadaşının evinde hasta kabul ediyordu (1847). Diş Tabibi Louis Phélis, Sultan Abdülmecid döneminde (1839-1861) Paris'ten gelip İstanbul'a yerleşmişti ve Beyoğlu'ndaki evinde hasta kabul ediyordu. Yine Paris'ten gelen Diş Hekimi Dr. Kuhn da İstiklal Caddesi 232 numaradaki evinde hasta kabul ediyordu (1867). Amerikalı Dr. Frank R. Faber, 1879'da Philadelphia'dan diploma almış ve 1889'da İstanbul'da dişçilik yapmaya başlamıştı. Amerikalı Diş Tabibi Dr. Aleksandr Haçadur, Beyoğlu Dörtüol'da hasta kabul ediyordu (1894). Dr. Pierre Naman Beyoğlu Kulekapısı'nda, Dr. Oscar Amangas Beyoğlu Balıkpazarı'nda Avrupa tarzında yeni muayenehaneler açmışlardı. Berlin Üniversitesi'nden diplomalı Alman Diş Tabibi George Montoriano'nun muayenehanesi Bahçekapı'daydı. Diş ustası F. Babilon'un muayenehanesi Eminönü Valide Han'daydı.

XIX. yüzyıl sonlarında İstanbul'da muayenehane açmaya başlayan fakülte mezunu ve permili yabancı kadın dişçiler, "Diş Tabibesi" unvanını kullanıyorlardı. Viyana Tıp Darülfünunu'ndan diplomalı Diş Tabibesi Matmazel Hornik, Beyoğlu'ndaki muayenehanesinde hanım hastalar için özel bir daire ayırmıştı. Dt. Matmazel S. Hekimian ise Pangaltı'daki muayenehanesinde hasta bakıyordu. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den 22 Ocak 1903 tarihli icazetname sahibi Diş Tabibesi Matmazel Flora Valency, Darülaceze'de fahri dişçi olarak çalıştı. Muayenehanesi Meserret Han'daydı. (1905). Aynı yıl Diş Tabibesi Matmazel Valenty'nin Beyoğlu Kabristan Sokak'taki diş kliniği faaliyetliydi.



3- XIX. yüzyıl sonlarında Galata'daki Maurice Faraci Mağazası'nda satılan bir dişçi sandalyesi (Catalogue Dentaire de G. H. Cornelsen, Paris 1895)

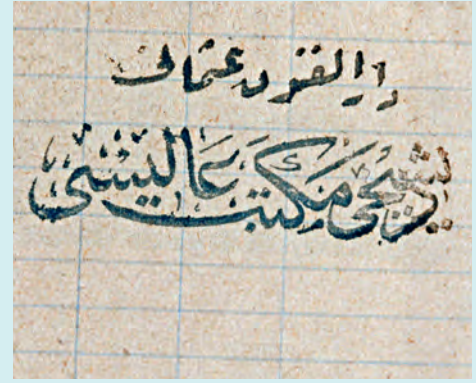
1915 yılında İstanbul'da muayenehanesi bulunan 140 dişçi ve diş tabibinin sadece altısı Müslümandı. 1925-1926 yıllarında ise bu oran hemen hemen yarı yarıyaydı, 27 diş muayenehanesinin 14'ü azınlıklara aitti. Hâlen yürürlükte olan, *Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarz-ı İcrasına Dair Kanun*'un 30. maddesiyle diş tedavisinin sadece Türkiye Darülfünunu Dişçi Mektebi mezunları tarafından yapılması hükme bağlandı (1928). Aynı kanunun 32. maddesiyle diplomasız dişçilerin, kanunun yayımlanmasını izleyen üç ay içinde Tıp Fakültesi'ne başvurup sınava girmeleri istendi. Bir sene Dişçi Mektebi'ne devam ettikten sonra girdikleri sınavda başarılı olanlara ruhsatname verildi. Bu yolla yaklaşık 140 permili dişçi çalışma izni aldı. Permili dişçilere "Diş Tabibi" unvanı yasaktı ancak "Dişçi" unvanını kullanıyorlardı.



4- Yıldız Sarayı Dişçibaşısı Dr. H. von der Heyden'in tuğrah ilâmı (Raphael C. Cervati, *Annuaire Oriental du Commerce*, Constantinople 1895 )

**Saray Dişçileri ve Dişçibaşılar**  
Topkapı, Dolmabahçe ve Yıldız saraylarında görevli doktor, cerrah, eczacı ve dişçiler nöbet sırasıyla her gün sarayın eczanesinde bulunurlar, memurları ve Harem mensuplarını muayene ve tedavi ederlerdi. Mabeyn-i Hümayun diş tababetine yani saray diş hekimliğine tayin edilenler yanında saraylara ücretsiz hizmet veren fahri diş hekimleri de vardı.

Arşiv belgelerinden belirlediğimiz saray dişçileri: Rafael Kazoli (İtalyan, 1820), Oseb Dibacioğlu (1820), Jean Seim Dorigni (Macar, 1859 civarı), Hayon (İngiliz, Mecidi Nişanı 4. rütbe, 1859), Leon Rupe ( Mecidi Nişanı 4. rütbe, 1860), Pierre Roux (Fransız, Mecidi Nişanı 5. rütbe, 1866), Dorigni Efendi (Mecidi Nişanı 3. rütbe, 1879, oğul), Yakop Efendi (1879'da emekli), Haik Efendi (21 Şubat 1888), Jean Barry (Mecidi Nişanı 4. rütbe, 1899), Ligori Çami (Mecidi Nişanı, 4. rütbe



5- Darülfünun-ı Osmanî Dişçi Mektebi-i Âlîsi anteti (İÜ Diş Hekimliği Fakültesi Arşivi)



6- Mahmud b. Ali'ye ait, Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Darülfünunu Tıp Medresesi Dişçi İcazetnamesi (1927) (İÜ Diş Hekimliği Fakültesi Arşivi)

1888), Leon Terzian (1907), Sami Günzberg (1907), Etienne Bouchet (1911-1912), Ananian Mihran (1915-1916), Hüseyin Talat Bey (1915-1916).

Padişah hizmetinden memnun kaldığı dişçileri dişçibaşılığa getirirdi. Dişçibaşılar öncelikle sultanın ağız ve diş sağlığından sorumluydular. Saray erkânı ve haremde yaşayanları da muayene ve tedavi ederler, saray dişçilerinin üç katı maaş alırlardı. II. Mahmud, çürük bir dişini çeken Musevi Dişçi Çelebi Abraham Bivaz'a bir ev ile 50.000 frank bağışlamıştı. Ayrıca onu 1.500 lira aylıkla saray dişçiliğine tayin etti, ona bir de "İftihar Nişanı" verdi. Oseb Dibacioğlu kayd-ı hayat şartıyla 1.000 kuruş maaşla dişçibaşılığa tayin edildi. Avrupa'daki siyasi karışıklıktan kaçarak İstanbul'a gelip (1849) Osmanlı tebaasına geçen Macar cerrah-dişçi Jean Seim Dorigny, dişçibaşılığa atandıktan sonra davranış bozuklukları gösterince Napoli yakınlarındaki bir akıl



7- İlk kadın diş hekimi Ayşe Şadiye Hanım, (1927) (*Diştabipleri Cemiyeti Mecmûası*, yıl 3, sy. 29, Kanunısani 1927, )

hastanesine gönderildi (1863). Fransız Devleti tebaasından Dişçi Leon Roux uzun yıllar sarayda dişçibaşılık yaptı. Yirmi seneyi bulan sadakat ve iyi hizmeti karşılığında “rütbe-i sâlise”ye (sivil binbaşılık) nail oldu (1868). Mecidî (4. rütbe) ve Osmanî nişanlarına (4. rütbe) layık görüldü. Philadelphia’dan diplomalı Amerikalı Dişçi H. von der Heyde, 1890’lı yıllarda Yıldız Sarayı’nın dişçibaşısıydı.

II. Abdülhamid döneminde sarayda ve askerî hastaneler, devlet hastaneleri, Darülaceze ile okullarda haftada bir iki gün gönüllü olarak çalışan dişçilere, o kurumun dişçibaşısı unvanı veriliyordu. Bu unvanların sahipleri muayenehanelerinin kapılarına Osmanlı arması ile padişahın tuğrasını asıyorlar böylece mesleklerinde ticari bir ayrıcalık ediniyorlardı. Bu yolla dişçibaşısı unvanı alanların saray eczanesinin maaşlı dişçibaşısı ile hiçbir ilgisi yoktu. Dişçi Sami

Günzberg, haftada bir gün Bahriye Merkez Hastahanesi’nde hizmet ettiği gerekçesiyle Bahriye “Merkez Hastahanesi Dişçibaşısı” unvanı aldı (1904) ve bu unvanı Cumhuriyet’e kadar kullandı.

#### Dişçi Mekteb-i Âlîsi

Darülfünun-ı Osmanî Tıp Fakültesi Muallimler Meclisi, 22 Kasım 1908 tarihli toplantısında Tıp Fakültesi’ne bağlı bir dişçi mektebi kurulmasına karar verdi ve bütçesini hazırladı. Ardından Darülfünun-ı Osmanî Eczacı, Dişçi, Kâbile ve Hastabakıcı Kadınlar Mektebi kuruldu. Bu üç okul Münif Paşa’nın müdürlüğünde 1909 yılında eğitime başladı. Dişçi Mekteb-i Âlîsi adı verilen okulun 1. sınıfına dişçilerin yanında çalışanlarla bu mesleğe girmek isteyenler, 2. sınıfına da icazetnameli/permili dişçiler ile cerrahlar kaydedildi. Eğitim süresi üç yıl olduğundan 2. sınıftan başlayanlar, 12 Ağustos 1911’de (30 Temmuz 1327) mezun oldular. Bu ilk mezunlara “Diş Tabibi” unvanı verilmek istendi. Fakat Maarif Nezareti, “Dişçi Mektebi fakülte hâlinde olmayıp dişçilik sanatını talime mahsus bir mekteptir.” gerekçesiyle bu unvanın verilemeyeceğini bildirdi.

Bu sırada Balkan ülkelerinin hiçbirinde diş hekimliği okulu yoktu. Bu nedenle okula başta Bulgaristan olmak üzere Balkan ülkelerinden gelen pek çok genç kaydoldu. Bu arada Diş Tababeti Mektebi adını alan okuldaki 1934-1945 yılları arasında diploma alan 442 kişiden 304’ü Türkiye Cumhuriyeti, 117’si Bulgaristan, 21’i ise değişik ülkelerin vatandaşıydı. Cumhuriyet’in ilan edildiği yıl okula giren iki Türk kızı, Ayşe Şadiye ile Azra Hatice hanımlar 1926 yılında diploma alıp ilk kadın diş hekimlerimiz olarak meslek hayatlarına atıldılar. Okul Üniversite Reformu’nda (1933), İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi

Dişhekimliği Yüksek Okulu adını aldı. Ertesi yıl okulun öğrenim süresi dört yıla çıkarıldı. 11 Temmuz 1964 tarihinde İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi adıyla bağımsız bir fakülte oldu.

#### Kaynaklar

- Yıldırım, Nuran, “*Bilimsel Dişhekimliğinin 100. Yılında Meslek Tarihine Bakış*” *Türk Dişhekimleri Birliği Ajandası 1908-2008*, İstanbul 2008.
- Yıldırım, Nuran, “Dünyada ve Türkiye’de Dişhekimliği Mesleğinin Öncü Kadınları”, *Ülkemizin İlk Dişhekimliği Okulu İstanbul Üniversitesi Dişhekimliği Fakültesi 100. Yıla Armağan*, ed. Arın Namal, Öztan Öncel ve Ayşegül Demirhan Erdemir, İstanbul 2008, s. 335-361.